

УДК 657

Зеленко С. В., к.е.н., доцент,

Обач Р. П.,

Кузьмич І. Ф.

Луцький національний технічний університет

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИТРАТАМИ НА ВИРОБНИЦТВО СОЇ

У статті обґрунтовано необхідність вдосконалення існуючих підходів до управління виробництвом сої. Розглянуто проблеми використання інформаційних джерел для управління виробництвом сої та напрямки її використання.

Зеленко С. В., Обач Р. П., Кузьмич В. О.

Проаналізовано нормативну базу обліку як джерела інформації для організації оперативного контролю за витратами на виробництво. Запропоновано напрями використання інформації для оптимізації процесу управління виробництвом.

Ключові слова: соя, облік витрат на виробництво, собівартість сої, облік витрат, аналіз витрат, інформаційне забезпечення, управління витратами.

Zelenko S., Obach R., Kuzmych I.

INFORMATION SOURCES FOR EFFICIENT CONTROL BY EXPENDITURE FOR THE SOY PRODUCTION

The article substantiates the need to improve existing approaches to managing soy production. The problems of use the information sources for management of soy production and directions of its usage have been examined. The normative basis of accounting as a source of information for the organization of operational control over production costs has been analyzed. Areas of use the information for optimization of production management process have been proposed.

Key words: soy, accounting for production costs, soy cost, cost accounting, cost analysis, information support, cost management.

Keywords: soybean, production, soybean belt, cost accounting, cost analysis.

Зеленко С. В., Обач Р. П., Кузьмич І. Ф.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ИСТОЧНИКИ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЯ ЗА РАСХОДАМИ НА ПРОИЗВОДСТВО СОИ

В статье обосновано необходимость совершенствования существующих подходов к управлению производством сои. Рассмотрены проблемы использования информационных источников для управления производством сои и направления ее использования. Проанализировано нормативную базу учета как источника информации для организации оперативного контроля за затратами на производство. Предложены направления использования информации для оптимизации процесса управления производством.

Ключевые слова: соя, учет затрат на производство, себестоимость сои, учет затрат, анализ затрат, информационное обеспечение, управление затратами.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найбільш важливих проблем в аграрній сфері є забезпечення населення України продовольством. Організацією ЮНЕСКО соя визначена як стратегічна харчова культура з урахуванням високої харчової цінності та вмісту білків, є важливою сировиною для пе-

реробної промисловості, успішно розв'язуючи проблему білка та рослинної олії. Вона містить у зерні 30–42% білка, збалансованого за амінокислотним складом, 15–25% жиру, 20–30% вуглеводів, значну кількість ферментів, мінеральних речовин, вітамінів, біологічно активних компонентів. Тому, першочерговим завданням для сільськогосподарських підприємств є удосконалення технологічного рівня виробництва сої при мінімальних витратах на виробництво.

За останні роки наші аграрії зробили справжній прорив у виробництві сої. Якщо в 2000 році її валовий збір становив лише 64 тис. т, то в 2014 році він досяг 3,9 млн т. [1] У Волинській області спостерігається така ж тенденція. Виробництво сої на Волині у 2005 році становило 3 т, а у 2015 р. – 70,1 тис. т. Однак, урожайність з одного гектара посівних площ неоднозначна: у 2005 році – 14,1 ц/га, у 2012 році – 20,7 ц/га, а у 2015 році – 14,9 ц/га. [2]. Середній показник врожайності сої в Україні знаходиться в межах від 25 до 30 ц/га [3]. По середніх показниках врожайності інших культур за вказаний період не спостерігається таких значних коливань. Це свідчить про необхідність дослідження проблеми не лише з позиції технології виробництва, а й з точки зору інформаційного забезпечення системи управління виробництвом сої.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. При аналізі літературних джерел з питань виробництва сої, її використання та реалізації на ринку варто виділити праці вітчизняних вчених: А. О. Бабич, В. Ф. Петриченка, В. Г. Позднякова. Світове та вітчизняне виробництво соєвих бобів досліджують Репілевський Е., Тимченко В., Маслак О. Підвищення ефективності виробництва та переробки сої розглянуто в працях Каткова Н., Бірюкова П. та інші.

Цілі статті. Визначити напрями використання облікової інформації для організації ефективного контролю за витратами на виробництво сої.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Основними напрямами діяльності у сільському господарстві є рослинництво, тваринництво і переробна промисловість. На сьогодні, провідне місце у структурі виробництва продукції рослинництва займає соя, це найбільш

швидкий шлях вирішення продовольчої проблеми, підвищення культури землеробства та формування ресурсів рослинного білка і олії. Соя зарекомендувала себе як універсальна культура, що використовується на кормові, харчові та медичні цілі [3].

На сьогоднішній день Україна за обсягами виробництва сої посідає перше місце в Європі та восьме – у світі. Керуючись даними статистичного спостереження можна сформувати загальну статистику виробництва сої в Україні за останнє десятиліття (табл. 1).

Таблиця 1

Загальна статистика виробництва сої в Україні

Рік виробництва	Площа насаджень, тис га	Врожай, т/га	Загальний врожай, тис т
2007	583	1,24	613
2008	538	1,51	813
2009	623	1,68	1044
2010	1037	1,62	1680
2011	1110	2,04	2264
2012	1411	1,71	2410
2013	1351	2,05	2774
2014	1800	2,17	3900
2015	2100	1,79	3761
2016	1860	2,20	4092

Основною задачею по збільшенню валового збору сої є перелік взаємопов'язаних заходів:

- використання нових та продуктивніших сортів сої;
- застосування інноваційної інтенсивної технології виробництва;
- використання органічних та мінеральних добрив.

Однією з причин ефективного виробництва сої в Україні є сприятливі природно-кліматичні умови, а також відносно не високі витрати на вирощування (порівняно з іншими країнами). Основне виробництво сої в Україні розміщено в «соєвому поясі», до якого входить зона Лісостепу (64,5%), райони Степу (25,1%) та райони Полісся з лісостеповими умовами (10,4%). Це велика територія з придатними для вирощування сої ґрунтами, тепловими, світловими і водними ресурсами (рис. 1).

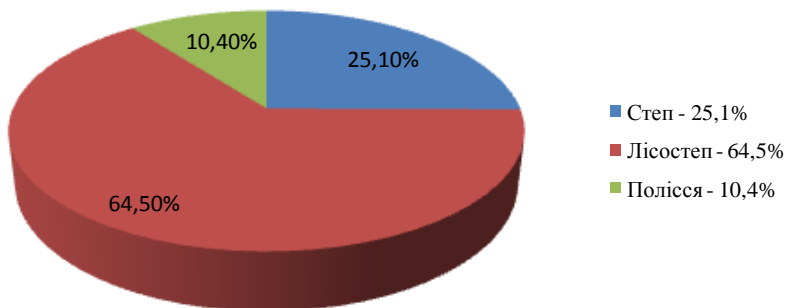

Рис. 1. Розміщення посівів сої за ґрунтово-кліматичними зонами України

Соя належить до найважливіших культур світового землеробства, є найпоширенішою серед зернобобових і олійних культур, що вирощується на всіх континентах. Світове виробництво сої становить 351,8 млн т в рік і лідерами виробництва є США, Бразилія та Аргентина, які протягом 2016–2017 років маркетингових років зібрали рекордні 286 млн т, що становить 82% світового виробництва. Також до основних виробників варто віднести Китай (12,9 млн т в рік), Індію (11,5 млн т в рік) та Парагвай (10,3 млн т в рік) (рис. 2).

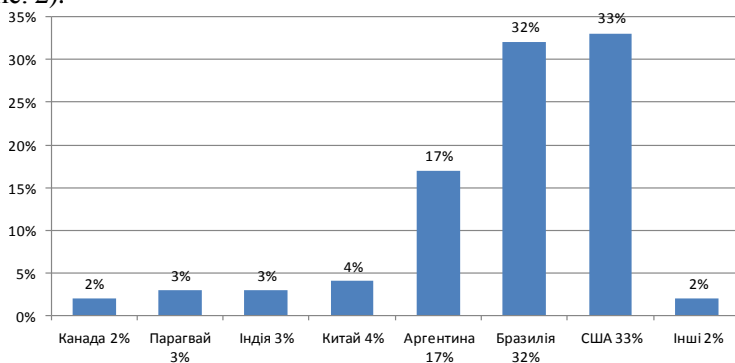

Рис. 2. Світове виробництво сої за 2016–2017 років маркетинговий рік

Україна не відстає від світових тенденцій до розширення виробництва сої, що зумовлено, як збільшенням посівних площ,

так і врожайністю загалом. За даними Держкомстату України в 2016 році було зібрано майже 4,3 млн т сої, тому можна вважати, що у нас є перспективи для нарощування виробництва даної культури та формування її експорту в майбутньому. Протягом останніх років наша країна утримує позицію лідера щодо експорту сої на світовому ринку. Експортується соя з України в 37 країн світу, а основними нашими імпортерами є – Туреччина – 26%, Іран – 20%, Єгипет – 20% [4].

За попередніми підрахунками аналітиків асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» у 2016–2017 роках середня реалізаційна ціна за тону сої зросла на 12% у порівнянні з попередніми даними, тобто – збільшилася до 393 дол/т [5].

Соя займає важливе місце у структурі посівів, кормовому, харчовому та зерновому балансах. Щоб правильно та практично використовувати усі наявні ресурси аграріїв для підвищення урожайності сої необхідно враховувати особливості технології її вирощування та біологічні особливості даної культури.

Головною умовою збільшення виробництва сої при мінімальних витратах є підвищення продуктивності рослин за рахунок застосування адаптованих технологій вирощування, що включають в себе відтворення родючості ґрунту, раціональну сівозміну, правильний обробіток поля перед посівом сої, збалансовану систему удобрення та захисту від пошкодження і шкідників, врахування природно-кліматичних умов, особливості збору урожаю сої та його подальше зберігання (табл. 2).

Розгляд інформаційної бази щодо витрат проводиться шляхом створення системи моніторингу та з визначення джерел достовірної інформації про попередні та поточні витрати.

Аналіз первинної документації по обліку витрат на виробництво сої, накопичувальних відомостей, зведених відомостей тощо, є підставою для заповнення Звітів (форми № 5.5. с.г. – про витрати та вихід продукції основного виробництва, 5.6. с.г. – інших виробництв, 5.7. с.г. – загальновиробничі витрати, 5.8. с.г. – адміністративні витрати, 5.9. с.г. – витрати на збут) і надають можливість пошуку невідповідності даних за окремими рахунками витрат підприємства.

Таблиця 2

Інформаційні джерела контролю за дотриманням технології вирощування сої *

№	Технологічні умови вирощування	Особливості процесу вирощування сої	Джерело інформації для контролю за витратами на виробництво сої
1	Підготовка поля до сівби:		
1.1	Культури-попередники	Кращими попередниками для сої є малозабур'янені поля після озимих і ярих зернових культур. Ці культури швидше за інші звільняють поля, що дозволяє провести багаторазові обробітки у системі основної підготовки ґрунту	- Облікові листи тракториста-машиніста (ф. №67г, №67б) - Облікові листки праці і виконаних робіт (ф. №66 і ф. №66а)
1.2	Передпосівний обробіток ґрунту	Під сою використовують основний обробіток ґрунту, що включає в себе лушення стерні та зяблеву оранку, під яку вносять фосфорні та калійні добрива	- Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив, отрутохімікатів та гербіцидів (ф. №118)
<i>Втрати врожаю від забур'яненості можуть скласти 30–50%. Тому інтегрована боротьба з бур'янами – першочергове завдання для успішного вирощування культури</i>			
2	Строки сівби	Оптимальні календарні строки сівби сої припадають на третю декаду квітня та першу декаду травня. При більш пізніх строках, як правило знижується урожайність за рахунок температурних стресів та посухи.	- Лімітно-забірна картка на одержання матеріальних цінностей (ф. №117) – Накладна (внутрішньогосподарського призначення) (ф. №87) - Акт на витрачання насіння і посадкового матеріалу (ф. №119)
3	Використання спеціальної техніки	Сіють спеціальними соєвими сівалками СПС-12, або кукурудзяними СПЧ-6М, овочевими СКОН-4,2, бурячними ССТ-12А	- Талон комбайнера (ф. №77в) - Талон шофера (ф. №77б)
4	Процес підживлення сої	Органічні добрива під сою доцільніше вносити під попередник. Післядія органічних добрив триває 3–4 роки, а поля менш забур'янені, ніж у рік внесення органіки. Обробляють насіння бактеріальними добривами в день сівби. Для покращення якісних показників насіння та підвищення урожайності сої потрібно вносити сульфат калію	- Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив, отрутохімікатів та гербіцидів (ф. №118)

5	Догляд за посівами сої	Догляд за посівами сої складається у захисті рослин сої від бур'янів, шкідників і хвороб. Крім хімічних методів, застосовують і агротехнічні – це, власне, до-і післясходове боронування посівів і одна – дві міжряд-ні обробки	
6	Період збору врожаю	Своєчасне ретельне проведення збирання проводять у середині серпня – на початку вересня. Боби сої розтріскуються менше, ніж зернобобових, проте при запізненні зі збиранням втрати бувають значні	- Талон комбайнера (ф. №77в) - Талон шофера (ф. №77б) - Путівка на вивезення продукції з поля (ф. №77а)
7	Процес збирання врожаю сої	Прибирають сою прямим комбайнуванням зерновими комбайнами, переобладнаними на низьку (6–8 см) вибірку Для низьких втрат бобів важливо не перевищувати висоти зрізу більше ніж на 7–8 см від землі. При вищому зрізі втрачаються нижні боби, що, як правило, є найбільш врожайними	- Реєстр відправки зерна та іншої продукції з поля (ф. №77) - Відомість руху зерна та іншої продукції (ф. №80) - Виписка з реєстру про намолот зерна і прибрану площу (ф. №67а)
8	Післязбиральна обробка насіння		
8.1	Очищення зерна	Зібране насіння, незалежно від його вологості, негайно очищають для мінімізації процесу самозігрівання і розмноження пліснявих грибів.	- Акт на сортування і сушіння продукції рослинництва (ф. №82) - Книга складського обліку (ф. №ВЗСГ-10)
8.2	Сушіння зерна	За збирання насіння сої вологістю понад 14% потрібно проводити його сушіння, згідно з «Інструкцією із сушіння продовольчого, кормового зерна, насіння олійних культур та експлуатації зерносушарок»	- Накладна внутрішньогосподарського призначення (ф. №ВЗСГ-8) - Картка складського обліку (ф. №М-12)
9	Контроль зберігання врожаю	Насіння сої зберігають насипом у складах. У процесі зберігання продовольчо-кормової і технічної сої контролюють такі показники: вологість, температуру, вміст домішок, рівень ураження шкідниками, свіжість насіння	
10	Контроль якості насіння	Насіння сої, яке заготовляють та постачають на продовольчо-кормові і технічні потреби, має відповідати вимогам, установленим ДСТУ 4694:2008	

* сформовано на основі проаналізованих інтернет-ресурсів

Окрім того, необхідно аналізувати доцільність відображення витрат на рахунках. На рахунку 23 «Виробництво» обліковують прямі витрати, а непрямі витрати відносять на рахунок 91 «Загальновиробничі витрати», який періодично списують на рахунок виробництва, розподіляючи за об'єктами. Невиробничі витрати відображаються на рахунках: 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності», що відносяться до фінансових результатів і прямо не впливають на собівартість продукції. Інформацію щодо втрат від браку у виробництві обліковують на рахунку 24 «Брак у виробництві».

Також, одним із основних джерел інформації про витрати на виробництво сої є статистична звітність. А саме:

- форма 1-підприємство «Структурне обстеження підприємства» – відображає дані про матеріальні витрати, амортизацію, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи; дані про фонд оплати праці; розподіл матеріальних витрат і витрат на оплату послуг за елементами виробництва;

- форма 50 с.-г. «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» – надає інформацію щодо складових виробничої собівартості за видами продукції;

- форма 9-б-сг «Внесення мінеральних, органічних добрив, гіпсування та вапнування ґрунтів» – надає інформацію про витрати на удобрення.

Системне здійснення раціонального аналізу витрат за даними з вищенаведених джерел дозволить отримувати інформацію про динаміку та структуру витрат, надасть аграріям змогу оцінити можливість зменшення витрат на виробництво сої за такими напрямками:

1. З підготовки та проведення процесу виробництва сої – витрати на сировину, матеріали, оплату праці робітників, задіяних у виробництві, електроенергію тощо.

2. Нормування витрат, пов'язаних із використанням, збереженням та оздоровленням ґрунтів під посіви.

3. Організації інформаційного навчання та підготовки робітників, задіяних у вирощуванні сої.

4. Поточне оновлення виробництва – вдосконалення технології виробництва, якості продукції.

5. На проведення оцінки споживчої потреби в сої на ринку.

6. На реалізацію продукції сої – транспортування, пакування, інформаційну рекламу та інші витрати.

Висновки. Підвищення ефективності вирощування даної культури повинна стати одним із стратегічних напрямків прискореного розвитку всього агропромислового комплексу України. Її сприятлива ціна та привабливий рівень рентабельності повинен стимулювати аграріїв нарощувати потужність виробництва, дотримуючись при цьому оптимальних сівозмін та агротехнологій. Це покращить урожайність сої та зменшить можливість втрат урожаю. Раціональна та системна оцінка витрат на виробництво сої надасть змогу мінімізувати основні витрати на виробництво і внаслідок – збільшити прибутковність підприємств.

1. Маслак О. Соеві жнива 2015 / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2015. – № 20. – С. 10-12.
2. Статистичний щорічник. Волинь за 2015 рік / Головне управління у Волинській області. – Луцьк, 2016.
3. Казакова І. В. Ефективність виробництва сої та розвиток ринку соєвих продуктів в Україні і світі / І. В. Казакова, Н. В. Кондратюк // Ефективна економіка. – Електронні дані. – 2015. – №5 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4070>
4. Петриченко В. Ф. Виробництво зернових культур і сої в Україні: сучасні виклики та перспективи / В. Ф. Петриченко // Зб. тез допов. Міжнародної наукової конференції «2016: Зернобобові культури та соя для сталого розвитку аграрного виробництва України». – 11–12 серпня. – Вінниця : Діло, 2016. – С. 10–11.
5. Експерты спрогнозировали рост цен на сою в Украине // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ubr.ua/market/agricultural-market/eksperty-sprognozirovali-rost-cen-na-sou-v-ukraine-410396>